

Ο Χριστιανισμός εμφανίστηκε στον κόσμο σαν μία πνευματική επανάσταση. Στην επαναστατική διδασκαλία του Χριστιανισμού αντέδρασε το κατεστημένο της τότε εποχής. Το κατεστημένο, όχι μόνον υπό την έννοια της αντιδραστικής τάξεως των αρχόντων, αλλά και υπό την έννοια ορισμένων ταπεινωτικών για τον άνθρωπο ηθικών αρχών, τις οποίες δεχόταν και εφήρμοζε ο λαός. Όταν υποταγεί κανείς εις τα πάθη και τις κακίες του, συνηθίζει σ' αυτή την κατάσταση και όποιος επιχειρήσει να τον βγάλει απ' αυτήν, γίνεται εχθρός του.

Με πρωτοφανή εχθρότητα λοιπόν αντιμετωπίστηκε ο Χριστιανισμός στα πρώτα του βήματα από το πάσης φύσεως κατεστημένο. Επαγγελματίες που δεν τους συνέφερε η λιτή και απλή χριστιανική ζωή, φιλόσοφοι που έχαναν τους μαθητές των και ο όχλος που δεν εύρισκε στον Χριστιανισμό τον κόλακα αλλά τον τιμητή των κακιών του, ξεσήκωσαν πρωτοφανή εκστρατεία κατασυκοφαντήσεως και αποδυναμώσεως του Χριστιανισμού.

Η αλήθεια, μία αλήθεια που αιώνες περίμενε η ανθρωπότητα, καθόταν στο εδώλιο του κατηγορουμένου, όπως συμβαίνει συνήθως σε κάθε εποχή. Και σε κάθε εποχή, ο γνήσιος άνθρωπος, ο ασυμβίβαστος, ο ανήσυχος, ο δυναμικός άνθρωπος, καλείται να διαλέξει ανάμεσα στο ψεύδος και την αλήθεια, έστω κι αν αυτό σημαίνει γκρέμισμα και αφανισμό της προηγούμενης πνευματικής του υποδομής και υλική κακοπάθεια.

Το δρόμο και τα βήματα που οδήγησαν στην αλήθεια μία εκλεκτή προσωπικότητα του δεύτερου αιώνας μετά Χριστό, της παραγμένης αυτής εποχής, κατά την οποία ο Χριστιανισμός γνήσιος, ενθουσιώδης και αγωνιστικός, ξεχυνόταν μέσα στη λυσσασμένη αντίδραση των πολλών, για να κατακτήσει τον κόσμο, θα παρακολουθήσουμε εδώ σύντομα.

Ανήσυχος στη νεότητά του μας παρουσιάζεται ο Ιουστίνος, ο γιός του **Πρίσκου** και εγγονός του **Βακχείου**. Οι γονείς του, εξελληνισμένοι Ρωμαίοι, ζούσαν στη πόλη **Φλαβία Νεάπολη** (της Παλαιστίνης), η οποία κτίσθηκε πάνω στα ερείπια της αρχαίας Σαμαρειτικής πόλεως Συχέμ, εκεί όπου ο Χριστός υποσχέθηκε να δώσει στη Σαμαρείτιδα το ζωντανό νερό της διδασκαλίας του, που σβήνει για πάντα την πνευματική δίψα. Σ' αυτό το νερό έσβησε και ο νεαρός Ιουστίνος τη δίψα του, αφού δοκίμασε πολλές άλλες πηγές. Η **Φλαβία Νεάπολη** με τη συνένωση του αρχαίου σαμαρειτικού της παρελθόντος και του ελληνορωμαϊκού παρόντος, ήταν ένα αξιόλογο κοσμοπολίτικο κέντρο. Κυκλοφορούσαν στην ατμόσφαιρα της όλα τα θρησκευτικά και φιλοσοφικά ρεύματα και ήταν έτσι ένα ιδανικό περιβάλλον για μεταφυσικές αναζητήσεις.

Μεγαλωμένος στο ειδωλολατρικό περιβάλλον της οικογένειας του, ειδωλολάτρης εκ καταγωγής, ψάχνει κατ' αρχήν μέσα στο χώρο του εθνικού κόσμου να βρει λύση στα μεταφυσικά του προβλήματα, να συναντήσει την αλήθεια. Την περιπλάνηση του από τη μία φιλοσοφική σχολή στην άλλη, μας την περιγράφει παραστατικά ο ίδιος στην αρχή ενός διαλογικού του έργου, στο «**Διάλογο προς Τρύφωνα**»^[1], όπου διασώζεται η συζήτηση που έκανε με ένα Εβραίο αρχираβίνο. Παίρνοντας αφορμή από ερώτηση του Εβραίου για το ποια είναι η φιλοσοφία του, εκθέτει με ζωντάνια της αναζητήσεώς του. Πίστευε από την αρχή ότι η φιλοσοφία είναι το πιο μεγάλο και πιο τίμιο ανάμεσα σ' όλα τα αποκτήματα του ανθρώπου. Σκοπός της είναι να οδηγήσει τον άνθρωπο κοντά στο Θεό. Πραγματικοί δε όσοι είναι αυτοί που έχουν στρέψει το νου τους σ' αυτή την προσπάθεια. Από πόθο λοιπόν να γίνει και αυτός αληθινός φιλόσοφος έγινε μαθητής ενός **στωϊκού φιλοσόφου**^[2]. Παρέμεινε αρκετό καιρό κοντά του, αλλά μάταια περίμενε να ακούσει κάτι ουσιαστικό περί του Θεού ο δάσκαλος του, εκτός του ότι δεν γνώριζε τα σχετικά προβλήματα, έλεγε επί πλέον ότι δεν είναι αναγκαία αυτή η γνώση. Εγκαταλείπει πικραμένος τον στωϊκό φιλόσοφο, για να έλθει στη σχολή ενός φημισμένου **περιπατητικού φιλοσόφου**^[3]. Η απογοήτευση του εδώ είναι μεγαλύτερη• γιατί από την πρώτη κιόλας ημέρα ο μεγάλος διδάσκαλος του ζήτησε να ορίσουν τα δίδακτρα, ώστε να μη αποβαίνει ανωφελής η φοίτηση. Στη χρηματική αμοιβή έβλεπε ο φιλόσοφος την ωφέλεια της φιλοσοφίας. Αυτό έδειχνε ότι δεν ήταν καν φιλόσοφος. Τον εγκαταλείπει λοιπόν και αυτόν με μεγαλωμένη τη λαχτάρα να βρει ένα σωστό φιλόσοφο. «**Τῆς δέ ψυχῆς ἔτι μου σπαργώσης (λαχταρούσε) ἀκούσαι τό ἴδιον καί τό ἐξαίρετον τῆς φιλοσοφίας, προσῆλθον εὐδοκιμοῦντι μάλιστα Πυθαγορείῳ, ἀνδρί πολύ ἐπὶ τῇ σοφίᾳ φρονούντι**»^[4]. Στον Πυθαγόρειο πίστεψε ότι θα σταματούσε το σπαρτάρισμα της ψυχῆς του και εύρισκε την αλήθεια. Άλλες όμως δυσκολίες τον περιμένουν εδώ• ο πυθαγόρειος σαν αναγκαία προϋπόθεση για τη γνώση της φιλοσοφίας του συνέστησε να μάθει μουσική, αστρονομία και γεωμετρία. Η αγωνία του Ιουστίνου να πλησιάσει την αλήθεια. Όσο το δυνατόν γρηγορότερα, τον οδήγησε να

απορρίπτει τη σύσταση του πυθαγορείου διδασκάλου, γιατί η μάθηση αυτών των πραγμάτων θα απαιτούσε πολύ χρόνο. Μέσα στην αμηχανία του για το τι έπρεπε στη συνέχεια να κάμει, σκέφθηκε να επισκεφθεί τους Πλατωνικούς, που κι αυτοί είχαν μεγάλη φήμη. Σ' ένα πλατωνικό λοιπόν φιλόσοφο που μόλις είχε φθάσει στην πόλη τους προσκολλήθηκε ο Ιουστίνος στο τέλος των αναζητήσεων του. Με πολύ ενθουσιασμό άκουγε τις πλατωνικές απόψεις για τον νοητό κόσμο, για τη θεωρία των ιδεών, και πίστευε πως σε λίγο θα έφθανε στο στόχο της πλατωνικής φιλοσοφίας, στη θέα δηλαδή του Θεού. Ας ακούσουμε πόσο δυνατά μας το λέγει ο ίδιος • **«Καί με ἤρει σφόδρα ἡ τῶν ἀσωμάτων νόησις, καί ἡ θεωρία τῶν ιδεῶν ἀνεπτέρου μου τήν φρόνησιν, ὀλίγου τε ἐντός χρόνου ὤμην σοφός γενονέναι καί ὑπό βλακείας ἤλπιζον αὐτίκα κατ' ὄψεσθαι τόν θεόν· τοῦτο γάρ τέλος τῆς Πλάτωνος φιλοσοφίας»** [5] δηλ. **«και με εξήπτε πάρα πολύ η θεώρηση των ασωμάτων όντων και η θεωρία των ιδεών μου αναπτέρωνε το λογικό. Νόμιζα ότι εντός κάποιου χρόνου θα γινόμουν σοφός. Λόγω της ανοησίας μου ήλπιζα ότι αμέσως θα είχα θέα του Θεού. Αιότι αυτός ήταν ο σκοπός της Πλατωνικής φιλοσοφίας»**

Ο Πλατωνισμός ικανοποίησε κατ' αρχήν τον Ιουστίνο. Οι αμφιβολίες όμως άρχισαν σιγάσιγά να τον δέρνουν και πάλι • το κενό που ένιωθε μέσα του από την αρχή δεν είχε γεμίσει ολόκληρο. Κάτι τελειότερο πρέπει να υπάρχει • ποιος όμως θα τον χειραγωγούσε προς τα εκεί; Έπειτα δεν υπήρχε άλλο σοβαρό φιλοσοφικό ή θρησκευτικό σύστημα, για να ζητήσει τη βοήθειά του. Το Χριστιανισμό τον αντιμετώπιζαν με ειρωνεία και σαρκασμό οι φιλόσοφοι σαν θρησκεία των βαρβάρων και αγραμμάτων, αλλά και στο λαό, λόγω της ηθικής του αυστηρότητας δεν ήταν συμπαθής.

Η διαίσθηση όμως του Ιουστίνου τον έστρεφε διαρκώς προς τα εκεί. Ορισμένα στοιχεία της ζωής των Χριστιανών του είχαν κάμει ιδιαίτερη εντύπωση. Μήπως όλα όσα διέδιδαν για το Χριστιανισμό ήσαν πλεκτάνη και συκοφαντία και ψεύδη, που είχαν σκοπό να αποδυναμώσουν την έλξη του και να τον κάνουν ακίνδυνο για το κατεστημένο; Κυρίως δυο πλευρές της ζωής των Χριστιανών έβαλαν σε σκέψεις τον πλατωνικό μας φιλόσοφο. Η καθαρότητα, η αυστηρότητα της ηθικής των ζωής και η αφοβία και το θάρρος με τα οποία αντιμετώπιζαν το θάνατο. Συγκρίνει τα στοιχεία αυτά με τα αντίστοιχα της ζωής των Εθνικών και διαπιστώνει την υπεροχή τους. Καμία φιλοσοφία δεν είχε τη δύναμη να βελτιώσει τόσο πολύ την πνευματική κατάσταση της ανθρωπότητας. Η **σαρκολατρεία** και η **πορνεία** εσφράγιζαν και εμόλυναν την ατμό-σφαιρα της ηθικής ζωής των Εθνικών • ο άνδρας οδηγούσε ο ίδιος τη γυναίκα του στη διαφθορά, δεν δίσταζε δε και να διαφθείρει ο ίδιος την κόρη του. Οι υψηλότερες ιδέες περνούσαν απαρατήρητες. **Κανένας δεν πείσθηκε από το Σωκράτη να πεθάνει υπέρ της διδασκαλίας του, ακόμη και από τους φιλοσόφους. Στο Χριστιανισμό αντιθέτως όλοι ασκούν τέτοια ηθική, ώστε και η επιθυμία μόνον και το πονηρό βλέμμα θεωρούνται αμαρτία. Χιλιάδες είναι εκείνοι που πέθαναν για την πίστη τους στο Χριστό, απλοϊκοί άνθρωποι και αγράμματοι .**

Οι σκέψεις αυτές συνέφεραν τον Ιουστίνο από τις πλατωνικές ονειροπολήσεις του. **Είδε στο Χριστιανισμό τη φιλοσοφία που έχει τη δύναμη να αλλάξει**

πνευματικά τον άνθρωπο τόσο, ώστε με αφοβία να αντιμετωπίζει τον θάνατο. Και στο στάδιο αυτό κάποια ημέρα που βγήκε περίπατο για περισυλλογή και αυτοσυγκέντρωση, ένας Χριστιανός πρεσβύτερος [6] του γκρέμισε όλα τα πλατωνικά κατάλοιπα και του άνοιξε το δρόμο για το φως και την αλήθεια. **«Από τότε, λέγει, άναψε θεϊκή φωτιά μέσα μου, και με κυρίευσε ιδρώτας για τους άνδρας που είναι φίλοι και κήρυκες του Χριστού. Βρήκα επί τέλους την αληθινή φιλοσοφία και έγινα πραγματικός φιλόσοφος»**⁴

Χριστιανός πλέον ο Ιουστίνος δεν εγκαταλείπει το φιλοσοφικό τρίβωνα· τον φορεί τώρα με περισσότερη σιγουριά, γιατί βρήκε την αλήθεια. Ιδρύει χριστιανική φιλοσοφική σχολή στη Ρώμη και είναι τόσο μεγάλη η επιτυχία του, ώστε αδειάζουν οι σχολές των εθνικών φιλοσόφων. Ο κυνικός φιλόσοφος **Κρήσκης**, τον οποίον αποστόμωσε σε δημόσια φιλοσοφική συζήτηση, τον καταγγέλλει ως Χριστιανό. Και ενώπιον του έπαρχου της Ρώμης **Ρουστικού** δίδεται στον Ιουστίνο η ευκαιρία να κάνει και αυτός αυτό που θαύμαζε στους Χριστιανούς • **να σταθεί άφοβα μπροστά στην απειλή του θανάτου.**

« Ποια είναι η φιλοσοφία σου; Τον ρωτά ο έπαρχος.

Προσπάθησα να μάθω πολλές φιλοσοφίες, αναπαύθηκα όμως στη Χριστιανική φιλοσοφία, έστω κι αν αυτή δεν αρέσει στους ψευδοδόξους» ήταν η απάντηση του μάρτυρος.⁵

Αυτή τελικώς τον οδήγησε στο θάνατο το 165 μ.Χ μαζί με έξη από τους μαθητάς της Σχολής του. Το μαρτύριο του σφράγισε τη φιλοσοφία του • και τα δύο μαζί έγιναν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ανήσυχου κυνηγού της αλήθειας. Σ' όλους είναι γνωστός ως Ιουστίνος ο φιλόσοφος και μάρτυς.

Στις αναζητήσεις των πνευματικών ανθρώπων της εποχής μας, των νέων κυρίως, που ανάμεσα στις πολλές φιλοσοφίες του καιρού μας ψάχνουν για την αλήθεια, ο Ιουστίνος είναι πρότυπο πνευματικού οδηγού. Ταιριάζει πολύ στον τύπο του σύγχρονου πνευματικού ανθρώπου • ανήσυχος, ερευνητικός, χωρίς φανατισμούς και προκαταλήψεις, ελέγχει, συζητά, δοκιμάζει. Δεν καταδίκασε εξ ολοκλήρου τις φιλοσοφίες που γνώρισε, πριν γίνει Χριστιανός τις τοποθέτησε απλώς στις πραγματικές τους διαστάσεις. Είναι ανθρώπινα, ατελή κατασκευάσματα, περιέχουν σπέρματα μόνο της αλήθειας. Ο Χριστιανισμός είναι η ολοκλήρωση της αλήθειας, η φανέρωση του ίδιου του Λόγου στο πρόσωπο του Χριστού. Πέρα λοιπόν από οποιαδήποτε ανθρώπινη φιλοσοφία οδηγεί τους κυνηγούς της αλήθειας ο Ιουστίνος. Τους οδηγεί ακόμη και πέρα από τον Χριστιανισμό, όπως κατάντησε μέσα στον κόσμο, με τους τόσους ιστορικούς του συμβιβασμούς, προς τον γνήσιο Χριστιανισμό, στο Χριστιανισμό που ενθουσίασε και είλκυσε και τον ίδιο. Σ' ένα Χριστιανισμό που κάνει τη θεωρία πράξη, που την αγάπη, την ισότητα, την εγκράτεια, την αγνότητα, της αδελφoσύνη, δεν τα περιορίζει στη διδασκαλία, αλλά τα επεκτείνει και στη ζωή. Στον εφαρμοσμένο Χριστιανισμό βρήκε ο Ιουστίνος την αληθινή φιλοσοφία και την αφοβία μπροστά στο θάνατο. Ότι θαύμαζε στη ζωή των Χριστιανών, το εφήρμοσε και ο ίδιος, δεν υπάρχει καλύτερη μέθοδος **«φιλοσόφου βίου».**

Π. Θεόδωρος Ζήσης Καθ. Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Ἀπολυτίκιον (Ήχος δ΄. Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ.)

Φιλοσοφίας ταῖς ἀκτίσιν ἐκλάμπων, θεογνωσίας ὑποφήτης ἐδείχθης, σαφῶς παραταξάμενος κατὰ τῶν δυσμενῶν σὺ γὰρ ὠμολόγησας, ἀληθείας τὴν γνῶσιν, καὶ Μαρτύρων σύσκηνος, δι' ἀθλήσεως ὥφθης, μεθ' ὧν δυσώπει πάντοτε Χριστόν, ὦ Ἰουστίνε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Κοντάκιον (Ήχος β'. Τους ασφαλείς)

Τον ἀληθῆ, τῆς εὐσεβείας κήρυκα, καὶ εὐκλεή, των μυστηρίων ρήτορα, Ἰουστίνον τον φιλόσοφον, μετ' ἐγκωμίων εὐφημήσωμεν δυνάμει γὰρ σοφίας τε καὶ χάριτος, τον λόγον κατετράνωσε τῆς πίστεως, αἰτούμενος πάσι θεῖαν ἀφεσιν.

Μεγαλυνάριον

Χάριτι σοφίας καταυγασθείς, ὡς αὐτοσοφίαν, εθεράπευσας τον Χριστόν, ὑπὲρ ου ἐνδόξως, ἀθλήσας Ἰουστίνε, συν τούτῳ εἰς αἰῶνας, δοξάζη ἐνδοξε.

Χρήστος Σπ. Χριστοδούλου

Αθήνα 15-6-2012

Ἐκ του περιοδικοῦ Θεοδορμία (τεύχος 1 Ἰανουάριος Μάρτιος 2008)

1) Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, 2, ΕΠΕ Ἀπολογηταί 1,264268.

2) Αυτόθι.

3) Απολογία Α' 15, ΕΠΕ, Απολογηταί 1,96 Απολογία Β', 10, Αυτόθι, 220 καὶ Απολογία Β', 12, Αυτόθι 222.

4) Διάλογος πρὸς Τρύφωνα, 8, Αυτόθι 284: «Εμοῦ δε παραχρήμα πυρ ἐν τῇ ψυχῇ ἀνήφθη καὶ ἔρως ἔχει με των προφητῶν καὶ των ἀνδρῶν ἐκείνων οἱ εἰσὶ Χριστοῦ φίλοι• διαλογιζόμενος τε πρὸς ἐμαυτὸν τους λόγους αὐτοῦ ταύτην μόνην εὕρισκον φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ τε καὶ σύμφορον».

5) Μαρτύριον των ἁγίων Ἰουστίνου, Χαρίτωνος, Χαρίτους, Εὐελπίστου, Ἰέρακος, Παΐονος καὶ Λιβεριανοῦ 2 ἐν Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, Τα Μαρτύρια των ἀρχαίων Χριστιανῶν ΕΠΕ, σελ. 90. Ρούστικος ἐπαρχος εἶπε: Ποίους λόγους μεταχειρίζη; Ἰουστίνος εἶπε• Πάντας λόγους ἐπειράθην μαθεῖν, συνθεμένῃ δε τοῖς ἀληθέσι λόγοις, τοῖς των Χριστιανῶν, καν μὴ ἀρέσκωσι τοῖς ψευδολόγοις.

[1] Ὁ «Διάλογος πρὸς Τρύφωνα» ἀποτελεῖ σπουδαῖο θεολογικὸ ἔργο τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, που συνάμα εἶναι το ἀρχαιότερο σωζόμενο ἀντιιουδαϊκὸ ἔργο, ἐξισορροπώντας παρὰ ταῦτα ἔξοχα γιὰ πρώτη φορὰ στο χωρὸ τῆς ἐκκλησίας τὰ ρεύματα του ἀντινομισμοῦ καὶ νομισμοῦ, του ἀντιιουδαϊσμοῦ (Μαρκίων, Γνωστικοί) καὶ φιλοῖουδαϊσμοῦ. Ἡ ἐκθεσι τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ἐκτείνεται σε 142 κεφάλαια. Μέρους τοῦ φαίνεται νὰ ἔχει χαθεῖ (τουλάχιστον ἡ εἰσαγωγικὴ προσφώνηση πρὸς τὸ ἄτομο που ἀπεστάλη ὁ διάλογος αὐτός, που εἶναι κάποιος Μάρκος Πομπήσιος), καθὼς καὶ ἓνα τμήμα μεταξύ των κεφαλαίων 74, 3 καὶ 74, 4. Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ [Ιωάννη Δαμασκηνοῦ](#), ὁ διάλογος ἐκτείνεται σε δύο βιβλία, ὅπου περιεγράφετο ὁ διήμερος διάλογος καθ' ἑκάστη ἡμέρα. Τὸ ἔργο αὐτὸ στὴν οὐσία εἶναι ἓνας διήμερος διάλογος μεταξύ ενός Ἰουδαίου λογίου καὶ τοῦ Ἰουστίνου. Ὁ ἅγιος διηγείται τὴν ἱστορία του, γιὰ τὴν περιήγησή του σε διάφορες φιλοσοφικὲς σχολές καὶ τὴ μεταστροφή του στο χριστιανισμό. Ὁ Τρύφωνας ὁμως τον εἰρωνεύεται, λέγοντάς του ὅτι θὰ προτιμοῦσε νὰ συνομιλεῖ με κάποιον που δε θὰ φρονόυσε φιλοσοφικῶς τὰ περὶ χριστιανισμοῦ. Ὁ Ἰουστίνος ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴν παρατήρηση αὐτὴ θέλησε νὰ ἀπομακρυνθεῖ, ἀλλὰ τον συγκράτησαν οἱ συνομιλητές του. Ὁ Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι ὁ διάλογος ἔλαβε χώρα

στην Έφεσο, αν και σήμερα υπάρχει ένταση για την αξιοπιστία της αναφοράς του.

Κύριο ζήτημα του έργου είναι ο **νόμος**. Ο Τρύφωνας αναφέρει πως καμιά σωτηρία δεν μπορεί να επέλθει από την εγκατάλειψη του Θεού και την πίστη σε ένα άνθρωπο (το Χριστό). Ο Απολογητής δεν απορρίπτει την [Παλαιά Διαθήκη](#), τη θεωρεί δε θεόπνευστη και μέρος της θείας οικονομίας, αλλά θεωρεί πως οι Ιουδαίοι παρανόησαν το νόημά της, την αλλοίωσαν και μάλιστα αγνόησαν τις προπαρασκευαστικές θεοφάνειες του τριαδικού Θεού. Αυτή η αλλοίωση επέφερε την ανάγκη για μια Νέα Διαθήκη, που θα έχει παγκόσμιο και αιώνιο κύρος. Η εκπλήρωση τελικά των προφητειών στο πρόσωπο του Χριστού δείχνει, ότι αυτός ήταν ο εμφανιζόμενος Θεός στις θεοφάνειες τις Παλαιάς Διαθήκης, ο οποίος εμφανίστηκε στους πατριάρχες. Ο Παλαιός νόμος, ήδη αντικαταστάθηκε από τη **μετάνοια** και την **αγάπη** και ο Χριστός με την ενανθρώπησή του έγινε κεφαλή του νέου γένους. Αν μάλιστα η εμφάνιση του Χριστού υπό τον παθητικό μανδύα που ενεφανίσθη, είναι τόσο ευεργετική, όταν ο Κύριος θα έρθει «έν δόξη» θα είναι ακόμα μεγαλύτερη. Στο έργο αυτό μάλιστα ο Ιουστίνος παρουσιάζει και **χιλιαστικές** απόψεις. Είναι χαρακτηριστικό πως ο ίδιος αναφέρει πως προ του αιωνίου παραδείσου, θα υπάρξει χιλιετής περίοδος βασιλείας εν Ιερουσαλήμ. Ο Τρύφωνας ευχαριστεί τον συνομιλητή του και αποχωρίζονται.

Στο ερώτημα αν η συζήτηση είναι πλαστή ή πραγματική οι γνώμες διίστανται. Το ζήτημα κατά βάση τοποθετείται στην ταυτότητα του Ιουδαίου συζητητή. Μερικοί θεωρούν πως ο Τρύφωνας ίσως είναι ο περίφημος νομοδιδάσκαλος **Ταρφών**, ο οποίος πέθανε περί το 135. Ο Ευσέβιος μάλιστα φαίνεται να ταυτίζει τους δύο άνδρες αυτούς. Πάντως θα ήταν δυνατό ο Ιουστίνος να έχει χρησιμοποιήσει το όνομα αυτό φιλολογικώς, αφού τα χρονικά περιθώρια δεν επιτρέπουν μια τέτοια σκέψη, αλλά και ο χαρακτήρας του συνομιλητή, που είναι σχετικά φιλελεύθερος, σε σχέση με τον συντηρητικό **Ταρφώνα**. Παρόλα αυτά ο διάλογος πρέπει να είναι αληθινός, όπως μέσα από τη ζωντανή περιγραφή διαφαίνεται αλλά και τα ελαττώματα του προφορικού λόγου, με τις συνεχείς επαναλήψεις, παρεκβάσεις και την έλλειψη συνοχής.

Το έργο αυτό αρχικά πρέπει να γράφτηκε πρόχειρα. Αλλά στην συνέχεια και περί το 155 πρέπει να δέχτηκε επεξεργασία υπό του Ιουστίνου. Το επεξεργασμένο αυτό κείμενο, κατά τον πατρολόγο Π. Χρήστου, είναι αυτό που έχουμε σήμερα στη διάθεσή μας.

[2] Ο **Στωϊκισμός** αποτελεί μία σημαντική **φιλοσοφική** σχολή των Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων (300 π.Χ. – περίπου 250 μ.Χ.), ιδρυθείσα στην **Αθήνα** από τον **Ζήνωνα τον Κιτιέα** με κέντρο την «**Ποικίλη Στοά**» από όπου και πήρε το όνομά της η Σχολή. Κατά τους στωικούς, η ανθρώπινη φύση είναι τμήμα της παγκόσμιας **φύσης**, η οποία καθοδηγείται και κυβερνάται από τον συμπαντικό νόμο της **Λογικής**. Ο άνθρωπος, ως έλλογο ον, συγγενεύει όχι μόνο με τα άλογα ζώα αλλά και με τους Θεούς και πέραν του ενστίκτου διαθέτει και ηθική αίσθηση.

Κύριο ζητούμενο του βίου είναι συνεπώς το να ζει κάποιος σύμφωνα με την φύση του, η οποία για τον άνθρωπο, μέσω της λογικότητάς του (στα λατινικά *ratio*), ωθεί προς την Αρετή, άρα το «**κατά Φύσιν Ζήν**» σημαίνει «**κατ' Αρετήν Ζήν**». Η Αρετή είναι το μόνο αγαθό και μόνο από αυτήν εξαρτάται η ευημερία. Όλα τα υπόλοιπα πράγματα, ευχάριστα ή δυσάρεστα, στερούνται αξίας, είναι «αδιάφορα».

Σύμφωνα με τον στωικισμό, καθήκον του ανθρώπου είναι να θέσει τον εαυτό του σε αρμονία με το Σύμπαν, το οποίο, ως λογικό και αγαθό, τού μεταφέρει τις ιδιότητές του. Με το να βλάπτει κανείς τους άλλους για το υποτιθέμενο ατομικό του συμφέρον, υπονομεύει κατ' ουσίαν την ίδια του την φύση. Ο στωικός δεν αρνείται τον κόσμο των θνητών πραγμάτων, ούτε όμως και εξαρτάται από αυτόν, απλώς ζει ατάραχα μέσα του ενώ, σε αντίθεση προς την απόσυρση των «επικουρείων», συμμετέχει σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής (λ.χ. πολιτική, οικογένεια, κ.λ.π.). Σε αντίθεση προς τους επικούρειους, οι στωικοί δέχονται σε επίπεδο θρησκείας την **προσευχή** και την λατρευτική πράξη, μόνο όμως όταν το περιεχόμενό τους βρίσκεται σε συμφωνία με την Μοίρα (Σενέκας, «*Naturales Quaestiones*», 2. 37 και 5. 25).

Η προσευχή δεν μπορεί να αλλάξει τα γεγονότα, μπορεί ωστόσο να φέρει στον άνθρωπο την ορθή πνευματική κατάσταση σε σχέση με αυτά (Μάρκος Αυρήλιος, 9. 40), **ενώ ως καλύτερη μορφή λατρείας των Θεών ορίζεται η κατανόηση και μίμηση της αγαθότητάς τους** (Σενέκας, «Επιστ.» 95. 47 - 50).

Επικούρεια φιλοσοφία :Ο **Επίκουρος** και η θεωρία του στρέφονται σε έναν ηθικολογικό χαρακτήρα της φιλοσοφίας. Στόχος του ήταν η αναζήτηση των αιτιών της ανθρώπινης δυστυχίας και των εσφαλμένων δοξασιών που την προκαλούν, όπως για παράδειγμα η **δεισιδαιμονία**, ώστε να υπάρξει η αντιπρόταση για την προοπτική μιας ευχάριστης ζωής (**ζήν ἡδέως**), που για την επίτευξή της ο Επίκουρος προσέφερε ξεκάθαρες φιλοσοφικές συμβουλές. Το ζην ηδέως επιτυγχάνεται με την απουσία του πόνου και φόβου και με τη βίωση μιας ζωής αυτάρκους περιβαλλόμενη από φίλους.

Ο Επίκουρος δίδαξε ότι η **ηδονή** (ή αλλιώς, ευχαρίστηση) και ο πόνος είναι το μέτρο για το τί πρέπει να προτιμούμε και τι να αποφεύγουμε. Μια ηδονή, για τον Επίκουρο, είναι ηθικώς θεμιτή και πρέπει να την επιδιώκουμε, εφόσον αποτελεί μέσο διασφάλισης της κορυφαίας ηδονικής κατάστασής μας, που δεν είναι άλλη από την ψυχική μας ηρεμία. Ακόμα και ο πόνος, εάν ορισμένες φορές μας βοηθάει στην κατάκτηση της ψυχικής μας ηρεμίας, αποκτά θετική σημασία. Στο πλαίσιο της μετριοπαθούς μορφής του ηδονισμού, το κριτήριο επιλογής μεταξύ των ηδονών δεν είναι πλέον ποσοτικό, δηλαδή η έντασή τους, αλλά ποιοτικό. Ο Επίκουρος διακρίνει τις **καταστηματικές** από τις **κατά κίνησιν** ηδονές, θεωρώντας τις πρώτες

ανώτερες από τις δεύτερες. Οι κατά κίνησιν ηδονές είναι δυναμικές ηδονές, με την έννοια ότι όταν καρποφορούν, κάποιος εκπληρώνει μια επιθυμία του που όσο δεν την ικανοποιούσε ένιωθε δυσφορία. Η ικανοποίηση της πείνας, λοιπόν, κατά το χρονικό διάστημα που συντελείται, είναι μια κατά κίνησιν ηδονή. Η κατάσταση της ηρεμίας που ακολουθεί όταν ο άνθρωπος πλέον έχει χορτάσει, κατά τον Επίκουρο, είναι μια «καταστηματική» μορφή ηδονής. Αν όμως παρασυρθεί, φάει κατά τρόπο ανεξέλεγκτο και βαρυστομαχιάσει, θα έχει εκπληρώσει μια κατά «κίνησιν ηδονή» του, αλλά μη έχοντας αποκτήσει την καταστηματική ηδονή της ηρεμίας και της γαλήνης θα είναι δυστυχισμένος.

Βασικές αρχές της διδασκαλίας του Επικούρου είναι οι εξής: - με τον θάνατο έρχεται το τέλος όχι μόνο του σώματος αλλά και της ψυχής - οι θεοί δεν επιβραβεύουν ή τιμωρούν τους ανθρώπους - το σύμπαν είναι άπειρο και αιώνιο.

[3] **Περιπατητική Σχολή** ονομάστηκε συμβατικά η φιλοσοφική σχολή την οποία ίδρυσε ο Αριστοτέλης στην Αθήνα το 355 π.Χ.. Βρισκόταν κοντά στο ναό του Λυκείου Απόλλωνα, ανάμεσα στο Λυκαβηττό και στον ποταμό Ιλισό. Εκεί βρισκόταν και το Γυμναστήριο Λύκειον, το οποίο έδωσε αρχικά την ονομασία σε ολόκληρη τη σχολή· αργότερα το Λύκειο του Αριστοτέλη ονομάστηκε Περίπατος, από τη συνήθεια του δασκάλου και των μαθητών και των μαθητών του να συζητούν περπατώντας στη στεγασμένη πλευρική στοά τα μέλη της σχολής ονομάστηκαν περιπατητικοί.

[4] Οι **Πυθαγόρειοι φιλόσοφοι** είναι μια φιλοσοφική, θρησκευτική και πολιτική σχολή που ιδρύθηκε τον 6ο αιώνα π.Χ από τον Πυθαγόρα τον Σάμιο στον Κρότωνα της Κάτω Ιταλίας. Η κοινότητα στεγαζόταν σε ένα μεγάλο οίκημα, το Ομακοεῖον, όπου ο Πυθαγόρας δίδασκε τους -και των δυο φύλων- μαθητές του. Η διδασκαλία γινόταν με προφορικό τρόπο και οι προϋποθέσεις για την είσοδο των μαθητών ήταν αυστηρές. Ο μαθητής έπρεπε να υιοθετήσει έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο ζωής, να ασκηθεί στην εγκράτεια, να τηρεί απόλυτη σιωπή για κάποια έτη, να απέχει από συγκεκριμένες τροφές και να κάνει καθαρμοίους.

Οι γνώσεις μας για τους πυθαγόρειους, όπως και για τον ίδιο τον Πυθαγόρα, αντλούνται αποκλειστικά από έργα μεταγενέστερων συγγραφέων, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι λεγόμενοι «Νεοπυθαγόρειοι». Αναπόφευκτα λοιπόν, είναι αδύνατον να αποδειχθεί τι πραγματικά ανήκει στη σκέψη του ίδιου του Πυθαγόρα και τί στους μαθητές του.

Οι Πυθαγόρειοι απέδιδαν πολύ μεγάλη σημασία στα Μαθηματικά, πρεσβεύοντας ότι αυτά αποτελούν την οδό για την απελευθέρωση της ψυχής. Βάσει της πεποίθησης του Πυθαγόρα πως «τα στοιχεία των αριθμών είναι στοιχεία όλων των όντων», οι Πυθαγόρειοι απέδωσαν στην Αριθμητική μέγιστη σημασία, μελετώντας τις ιδιότητές της. Καθώς δε ο αριθμός είναι κάτι που δε γίνεται αντιληπτό μέσω της αίσθησης, αλλά μέσω της νόησης, οι Πυθαγόρειοι αναγκάστηκαν να παύσουν να θεωρούν την ουσία των όντων ως υλική και προσιτή στις αισθήσεις. Αντιθέτως η ουσία γίνεται αντιληπτή, κατά τους Πυθαγόρειους, μόνο μέσω της αφηρημένης σκέψης.

Οι Πυθαγόρειοι πίστευαν πως η ψυχή δε χάνεται με τον θάνατο, αλλά ακολουθεί μια συνεχή διαδικασία μετενσάρκωσης, σε κατώτερες ή ανώτερες μορφές ζωής κάθε φορά, έως ότου επιτευχθεί η τελική κάθαρση που οδηγεί τελικά στην αθανασία της. Γι' αυτό, τόσο με τα διδάγματα όσο και με τις ασκήσεις πειθαρχίας, καλλιεργούσαν τη φιλοσοφία της οποίας σκοπός είναι να καθαρήσει και να απελευθερώσει τον συσκοτισμένο νου από τα δεσμά του. Πίστευαν ότι μόνον ο νους μπορεί να φθάσει στη γνώση της Αλήθειας για τους Θεούς και τον κόσμο. Και ότι για να συμβεί αυτό χρειάζεται να τιθασσευθούν οι ορμές του σώματος και η ταραχή που προκαλούν τα ερεθίσματα των αισθήσεων, ώστε να φθάσει κάποιος σε σταθερή ευδιαθεσία και εγκράτεια, απαλλαγμένος από πάθη κι ελαττώματα.

[5] Η πλατωνική φιλοσοφία είναι δυϊστική, χωρίζοντας τον κόσμο σε μία υλική και μία ιδεατή σφαίρα ύπαρξης. Αυτό γίνεται με την εισαγωγή της θεωρίας των ιδεών, οι οποίες κατά τον Πλάτωνα είναι τα αιώνια αρχέτυπα των αισθητών, υλικών πραγμάτων, υπερβατικές φόρμες που γίνονται αντιληπτές μόνο με τη λογική και όχι με τις αισθήσεις. Τα αισθητά αντικείμενα τα θεωρεί κατώτερα, υλικά και φθαρτά είδωλα των ιδεών, οι οποίες τα μορφοποιούν. Έτσι π.χ. κάθε άλογο είναι υλικό στιγμιό-τυπο, ή αντανάκλαση, της άυλης ιδέας "άλογο", η οποία συγκεντρώνει τα αναλλοίωτα και κοινά χαρακτηριστικά όλων των αλόγων (αφηρημένες έννοιες όπως η δικαιοσύνη ή η ομορφιά έχουν επίσης τις δικές τους αρχετυπικές ιδέες). Ο Πλάτων λοιπόν αναγνωρίζει δύο διαφορετικούς κόσμους, τον αισθητό, ο οποίος διαρκώς μεταβάλλεται και βρίσκεται σε ασταμάτητη ροή, κατά τον Ηράκλειτο, και τον νοητό κόσμο, τον αναλλοίωτο, δηλαδή τις ιδέες, οι οποίες υπάρχουν σε τόπο επουράνιο. Αυτές είναι τα αρχέτυπα του ορατού κόσμου, τα αιώνια πρότυπα και υποδείγματα τα οποία συντηρούν τη μορφή των υποκειμένων υλικών σωμάτων. Πρόκειται δηλαδή για ένα δυϊστικό, ιεραρχικό μεταφυσικό σύστημα.

Ο Πλάτωνας ανέπτυξε συστηματικά τις διδασκαλίες του πυθαγορισμού, ευνοώντας όπως και ο Πυθαγόρας τα μαθηματικά, τα οποία έβλεπε ως "παράθυρο" στον κόσμο των ιδεών αφού ασχολούνται με άυλες και αναλλοίωτες έννοιες οι οποίες διαμορφώνουν τον κόσμο και ως μέσο προε-τοιμασίας για τη σωκρατική διαλεκτική. Κατηγορήθηκε ότι με τη θεωρία των ιδεών αποκάλυπτε "τα μυστικά των Μυστηρίων" στα οποία προφανώς ήταν μυημένος. Η γνωσιολογία του ήταν καθαρά ορθολογική, καθώς πίστευε ότι μόνο με τον νου μπορούν να προσεγγιστούν οι ιδέες και άρα η πραγματική, βαθύτερη φύση του κόσμου. Η εμπειρία των αισθήσεων για τον Πλάτωνα ήταν από αβέβαιη έως ψευδής, ενώ αντιθέτως η λογική διερεύνηση αποκάλυπτε έμφυτη γνώση, ενόραση των ανάλογων υπερβατικών ιδεών, η οποία προϋπήρχε με λανθάνουσα μορφή στον νου λόγω της θείας καταγωγής της ψυχής πριν την ενσάρκωση της. Αυτή η νοητική σύλληψη του λογικά αναγκαίου

εκλαμβάνεται ως «ανάμνηση». Υψηλότερη ιδέα θεωρούσε την ιδέα του [Αγαθού](#) (Ό,τι είναι ο ήλιος για τον αισθητό κόσμο τούτο είναι η [ιδέα](#) του αγαθού για το νοητό) από την οποία απέρρεαν όλες οι άλλες.

[6] Η μεταστροφή του στο χριστιανισμό έγινε περίπου την ίδια εποχή, πιθανώς στην Αίγυπτο. Βρισκόμαστε στο 135 όταν καθώς βρισκόταν σε ερημικό παραθαλάσσιο χώρο, συνάντησε κάποιο γέροντα, ο οποίος χρησιμοποιώντας τη μαιευτική σωκρατική μέθοδο, μετά από διάλογο, του αναίρεσε τις πλατωνικές δοξασίες περί αθανασίας της [ψυχής](#) και **μετεμψύχωσης**, τονίζοντάς του τη σημασία των προφητιών που ήσαν οι μόνοι που είδαν το Θεό. Ο ίδιος τον προέτρεψε να διαβάσει την [Αγία Γραφή](#) και δεν επανεμφανίστηκε ποτέ.